

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HÖGSKOLAN FÖR SCEN OCH MUSIK

Spel till dans- Från Dansladu till Stockholm Pride

Ellinor Fritz

**Examensarbete inom konstnärliga kandidatprogrammet i musik,
inriktning världsmusik**

Poäng: 15 HP

Titel: Spel till dans- Från Dansladu till Stockholm Pride

Författare: Ellinor Fritz

Termin och år: Vårterminen 2012

Kursansvarig institution: Högskolan för scen och musik

Handledare: Dan Olsson

Examinator: Joel Eriksson

Nyckelord: Svensk folkmusik, folklig dans, rörliga roller, queer, polska

Abstract

Uppsatsen handlar om mina erfarenheter av att vara dansmusiker och spelman inom svensk folkmusik idag. Under flera års tid har jag fördjupat mig inom spelmansmusiken och har med tiden känt av ett större behov att spela till dans för att nå en djupare i respektive tradition. Med fokus på polskedans ska jag utforska vad jag kan utveckla i mitt fiolspel och samtidigt ta reda på hur dansen tas emot av en ny publik. Metoden kommer vara att dokumentera dansspelningar- och kurser på olika platser i landet. Jag kommer också att hålla egna kurser med danspedagoger med rörliga roller-pedagogik i ett projekt som kallas Queerpolska.

Innehållsförteckning

1. Inledning	s. 2
1.1 Presentation	
1.2 Syfte och frågeställningar	
1.3 Metod-tillvägagångsätt	
1.4 Avgränsning	
2. Min ingång i folkmusiken	s. 4
3. Varför Queerpolska?	s. 5
4. Att spela till dans	s. 7
4.1 Min övning	
4.2 På dansgolvet	
4.3 Exempel: Polska från Dala-Floda	
5. Dokumenterade kurser och dansspelningar	s. 10
6. Sammanfattning av kurser och dansspelningar	s. 15
7. Utvärdering och reflektion	s. 16
8. Referenser	s. 19
Bilagor: Noter på låtar från Dala-Floda	s. 20

1.1 Inledning

En varm augustikväll befinner jag mig på Kulturhusets tak i Stockholm. Pridefestivalen äger rum i staden och tillsammans med dansarna Erik Mägi och David Kaminsky håller jag kurs i polska. Dansgolvet är i full rörelse av ivriga deltagare; somliga tar sina första polskesteg denna afton. Några förbipasserande hoppar in och tar sig en svängom innan de går vidare, medan andra sitter i baren och iakttar dansen på håll. Erik och David hojtar ut instruktioner om stegen medan jag står uppe på scenen och svettas med fiolen under hakan. I stunden som råder är jag helt uppe i att ta in det jag ser bland dansarna och läsa av hur de rör sig till mitt spel. Men mitt i all fokus infinner sig en glädje inom mig. Att spela till dans är bland det bästa jag vet eftersom dansgolvet är en så fin mötesplats för människor och musik.

Inför danskurser brukar jag lägga ned ett par timmar av förberedelse; det handlar om låtmaterial som ska väljas med omsorg och räcka till långa pass eller till flera set. Sedan tillkommer övningen för att hitta den karaktär jag vill ha på musiken, bland annat att kunna spela låtarna taktfast med sväng. Men det är alltid värt jobbet när jag väl kommer ut på dansgolvet.

1.2 Syfte och frågeställningar

Att spela till dans är inte bara roligt utan innebär också en utmaning varje gång. Förmår jag att hitta samspelet med dansarna när musiken en högre dimension.

De senaste åren har jag upplevt att dansspel bara har blivit mer och mer lärorikt. I detta arbete ska jag bland annat behandla frågan om varför just kombinationen fiolspel till dans har blivit viktig i mitt musicerande.

Jag har ställt mig själv två frågor inför denna uppsats:

1. Vad kan jag utveckla i fiolspel genom att spela till dans?

2. Mitt mål är att folkmusiken och dansen ska nå ut till fler människor och nya sammanhang. Hur kan jag nå fram?

1.3 Metod

Mitt tillvägagångssätt kommer vara att dokumentera min egen övning och mina dansspelningar- och kurser. På så vis hoppas jag att det ska hjälpa mig framåt i min utveckling. Genom att konkretisera hur jag arbetar med musiken och dansspelet kan jag bättre förstå hur jag ska lägga upp min övningstid. Att sätta ord på vad det är jag gör, helt enkelt.

Under det gångna året har jag medverkat med dansspel vid ett antal festivaler/spelmansstämmor och andra dansarrangemang. Jag har valt ut några av dem att skriva om i syfte att jämföra de tillfällena. Somliga tillfällen är jag bara dansspelman medan jag vid andra sammanhang håller kursen ihop med en dansare med queerpedagogik. Därmed hoppas jag att jag kan få en inblick i hur folkmusiken och

dansen tas emot av olika människor i olika sammanhang och på sikt ge mig en större erfarenhet.

Min dansrepertoar varierar beroende på sammanhang, men jag har under året fördjupat mig inom olika låttraditioner i Dalarna som jag känner att jag vill utöka min repertoar i. Det rör sig om låtar från Dala-Floda, Bingsjö, Enviken samt låtar från södra Dalarna. På mina egna danskurser kommer jag främst arbeta med Dala-Flodapolskorna och därför har jag valt ut dem som exempel på hur jag arbetar med en låttradition.

För att uppnå mitt mål tror jag det är lättare att se vad jag har utvecklat i mitt spel om jag fördjupar mig i ett fåtal stilar.

1.4 Avgränsning

I detta examensarbete har jag valt att fokusera på min egen utveckling i fiolspelet och det innebär också att jag i första hand har valt att dokumentera hur jag tar mig an musiken. Tyvärr har jag inte tillräckligt med kunskap om de olika danserna med dess karaktär och danssteg att jag kan skriva om det eller ha en egen åsikt kring dansen i sig.

Jag har också valt att främst fördjupa mig i polskemusiken eftersom den musiken intresserar mig mer än den som spelas till gammeldans och uppställningsdanser. De danskurser jag håller i riktar sig till amatördansare och inte till redan utbildade dansare inom svensk folkdans.

Arbetet kommer helt enkelt att skildra mina personliga upplevelser av att verka som musiker och spelman inom den svenska folkmusiken idag.

2. Min ingång i Folkmusiken

Den svenska folkmusikscenen är och har länge varit ett spretigt myller där både professionella musiker och amatörer kommer till tals genom spel, dans och sång. Det kan se olika ut beroende på var i landet man befinner sig och vad för sorts arrangemang man besöker; t ex en spelmanstämma och en folkmusikfestival kan vara identiska på vissa håll och locka till sig samma publik medan det på andra håll i landet kan verka som att genren har olika målgrupper.

Själv har jag vuxit upp i spelmansmiljö i Hedemora. Folkmusiken var en naturlig del i de musikkretsar jag kom att vistas i under min uppväxt. Det fanns många spelmän på orten och distansen till att möta andra likasinnade var inte så lång, vare sig geografiskt eller musikaliskt.

Som många andra fiolspelande barn på orten började jag i kommunala musikskolan på suzukiundervisningen, men ganska tidigt fattade jag tycke för att spela i spelmanslag. Inom Dalarnas Spelmansförbund finns ett 40-tal spelmanslag organiserade, med andra ord ett lag på varje ort. Vid 12 års ålder började jag spela i Sätters spelmanslag och efter en tid började jag följa med på deras dansspelningar där jag ofta intog rollen som stämspelare. Det gav mig en ny inblick på låtspel; att det var så mycket mer än en melodi. Musiken fanns i ett större sammanhang.

När jag var omkring 15 år sökte jag mig till de mer erfarna spelmännen. Jag hade börjat skriva egen musik och deltog i låttävlingar. Det var i dessa sammanhang jag vågade ta steget att spela solo inför publik. Hemmavid var det riksspelmannen Pålers Bengt Ohlsson som blev min läromästare och tillsammans med honom spelade jag på mina första danskurser. Jag trivdes bra med att sitta vid sidan av dansgolvet och spela; dansen var inget som lockade mig då. Idag kan jag minnas att jag tyckte det verkade tråkigt med folkdans över huvud taget, vilket säkert berodde på att det inte fanns unga som sysslade med dansen i de sammanhang jag vistades i.

När jag hösten 2008 påbörjade min utbildning på världsmusikprogrammet i Göteborg ville jag utforska mitt dansspel på egen hand. Genom Folkmusikkaféets verksamhet kom jag i kontakt med danspedagoger som sökte musiker till sina kurser och jag tog tillfällena i akt och spelade på kurser med olika innehåll. Den kanske viktigaste orsaken till att jag trivdes så bra med att verka på just Folkmusikkaféet var förutom den öppna inställningen till musiken, att danskurserna hade rörliga roller som norm; ibland kallad queerdans. Det gav mig en avslappnad relation till dansen och jag blev allt mer intresserad av att ta folkmusiken-och dansen till nya sammanhang.

Idag samarbetar jag med ett antal danspedagoger på flera håll i landet som använder sig av begreppet queer i sin undervisning. På nästa sida ska jag förklara vad som menas med ordet queer och varför jag finner det viktigt att använda sig av queerpedagogik inom svensk folkdans idag.

3. Varför Queerpolska?

För att kort sammanfatta begreppet queer med dess innebörd skulle jag vilja beskriva det som ett normkritiskt förhållningssätt på vad som ses som normalt. Våra värderingar, handlingar och förväntningar på oss själva och gentemot andra styrs mycket av de normer som råder i samhället. Gör jag en direktöversättning med ett lexikon på ordet queer får jag fram orden "udda", "homosexuell" eller "egendomlig". Det är ganska lätt att förvirras över ordets betydelse, eftersom queer kan uppfattas som såväl en teori som aktivism, underhållning eller inställning till livet. Hur som helst tycker jag det är relevant att tala om queer i dagens samhälle. Själva ordet queer har de senaste åren haft en trendig stämpel och många associerar det till något positivt. Men det är lätt att engagemanget stannar där.

Min egen strävan efter att göra praktik av queerteorin resulterade i att jag startade egen kursverksamhet ihop med dansaren och pedagogen Erik Mägi hösten 2009. Erik har sin dansbakgrund som student vid Malungs Folkhögskola där han studerade folklig dans för bl a pedagogen Ami Dregelid. Där var rörliga roller normen i undervisningen och när Erik sedan flyttade till Göteborg började han hålla egna danskurser med rörliga roller. Men det var först när queerpolska-begreppet formulerades som intresset tände till ordentligt hos honom. Och vad jag kommer ihåg var det en queerpolskakurs som lockade mig till Folkmusik Kaféet för första gången då jag var nyinflyttad i staden.

En vanlig förutfattad mening kring pardans är att den bygger på någon slags attraktion mellan två människor och stereotypen skulle man kunna säga är en man och en kvinna. Det finns alltid personer som känner sig begränsade i dessa normer och som därmed väljer att inte besöka dansevenemang. Rädslan att bli ifrågasatt för sin sexuella läggning eller identitet skapar en otrygghet som i sin tur påverkar ens livsutrymme. Samhällets rådande normer och ideal avspeglas i den kultur vi lever i och det är svårt att inte påverkas personligen av dem. Föreställningen kring att kulturlivet ligger före samhällets utveckling i övrigt stämmer inte överens i min vardag. Snarare upplever jag att mycket av dagens kultur är konservativ i synen på kön och sexualitet.

Ett tydligt exempel på detta är inte minst rollerna inom pardans. Alla pardanser jag känner till är uppdelade i herr-och damsteg. Herrstegen är förarsteg medan damstegen följer. Måste det verkligen se ut så? Varför denna fixering på könsidentiteter? Är det så viktigt att ha det som utgångspunkt?

När jag gick en kurs i queertango för ett par år sedan berättade pedagogen Charlotte Rivero att den argentinska tangon för över hundra år sedan var "queer". Med andra ord en socialdans där det var vanligt förekommande att såväl kvinnor som män dansade med en partner av samma kön.

Polskan i Sverige har funnits som dans sedan tidigt 1600-tal, efter dess uppkomst i Polen under 1400-talet. Till skillnad från tidigare folkliga danser som dansades i grupp var polskan en pardans och den blev snabbt populär som en folklig dans i Sverige, med andra ord allmänt spridd hos befolkningen. I bondesamhället var såväl spelmansmusiken som den folkliga dansen funktionell, d v s den förekom i människors vardag och i livets och årets högtider. Därmed antar jag att de

normer kring relationer och sexualitet som fanns då påverkade dansens roll och funktion.

Den folkliga kulturen har under olika tidsepoker setts som syndig från maktens håll. 1800-talets väckelserörelse ville förbjuda den folkliga musiken, eftersom den hörde ihop med dans. Spelmansmusiken kallades för djävulens musik och föreställningen om att dans fördärvade både kropp och själ levde kvar ända in på förra sekelskiftet. Med tanke på hur stark intoleransen gentemot musiken och dansen kunde vara på den tiden, har jag svårt att föreställa mig att en annan sexuell läggning än den heterosexuella var accepterad i dessa sammanhang.

Men från att under 1900-talet ha skildrats som en heteronormativ pardans kan man se till utvecklingen att polskan idag dansas med rörliga roller och i synnerhet bland yngre människor.

4. Att spela till dans

4.1 Precis som låtarnas olika dialekter finns dessa även inom den folkliga dansen. Att musiken och dansen har levt i symbios med varandra och utvecklats tillsammans genom historien är därmed inte så konstigt.

I princip varje låttradition jag har spelat finns en väl dokumenterad dans. Antingen att det finns kunniga och aktiva spelmän eller dansare som förvaltat dansen alternativt att den finns dokumenterad i digitaliserad form eller i skrift.

Det som kan uppstå spelmän emellan och som även jag har varit med om är att det kan finnas delade meningar om hur man bör spela till en viss dans.

Vad man bör sätta i första rummet, musiken eller dansen, kan variera stort mellan utövarna. Min egen utgångspunkt är att prova spela låtarna på flera sätt innan jag bestämmer mig.

Hittills har jag fungerat så att när jag fastnar för en viss tradition, som jag sedan vill fördjupa mig i, går jag först in i musiken. Då lyssnar jag på hur just den låttypen kan spelas. Där brukar jag föredra att ta en lektion för någon spelman som är nischad på just de låtarna, men även genom livekonserter eller genom skivor där jag hämtar både kunskap och inspiration. När jag väl har hittat en handfull låtar jag finner intressanta tar jag mig an dem med fiolen och rösten. För att få in melodin och rytmen i kroppen brukar jag prova att sjunga låten för att kunna få en uppfattning om betoningar och fraseringar. Jag provar även att röra mig till musiken genom att gå förstegen i dansen och göra en snurr för att få någon slags uppfattning om lämpligt tempo.

Ofta spelar jag in mig själv, vilket hjälper en hel del. Det är just tempot jag behöver ha i åtanke eftersom det är lätt att sätta för snabbt tempo i början. Artikulationen, som skapas av stråkföringen och de ornament jag gör, är lika viktig. Vad vill jag få sagt med låten?

Det är enkelt att ha en inre bild av hur man tror att det låter när man själv spelar. Spelar jag in mig själv kanske inte den bilden stämmer överens med hur jag vill eller tror att det låter när jag spelar. Föreställer jag mig en känsla om hur jag vill spela en viss låt får jag svaret om jag spelar in mig själv med enkla medel. Min strävan är att åtminstone på längre sikt hitta en dansant karaktär i musiken och samtidigt känna mig trygg i att ha mitt personliga uttryck och en viss tolkningsfrihet.

Nästa steg att komma vidare med låten är att ta med den ut på dansgolvet.

4.2 När jag väl befinner mig på dansgolvet vill jag vara så uppmärksam som möjligt att se vilka signaler jag får tillbaks av dansarna. Jag är övertygad om att sättet musiken framförs på spelar roll i deras upplevelser att dansa polska. Från Pålers Bengt har jag fått tipset om att välja ut ett danspar med blicken och följa dem medan jag spelar. Står jag bredvid dansgolvet eller på en scen är det enkelt och då faller det sig oftast att jag följer ett par som ser ut att behärska dansen bra. Eller så väljer jag ut ett par som dansar lyhört och följsamt till mitt spel. Allra roligast är dock att stå i mitten av dansgolvet och känna energin komma från alla håll i rummet.

Jag upplever att det kan skapas ett fint samspel mellan mig och dansarna även om jag inte följer något par med blicken.

Känslan jag vill åt är att musiken skapas ihop med dansstegen och att det inte bara är jag som styr dansen. Särskilt när jag spelar solo är jag fri att anpassa mig i större utsträckning. Det blir tråkigt att spela till dans om jag ser min funktion som något i bakgrunden, t ex rollen som metronom eller cd-spelare. Det lekfulla och spontana får ta plats om jag istället ser min funktion som "DJ". Därmed ges möjligheten att variera i dynamik, tempo och uttryck utan att det stör dansen.

Något som jag upplever skönt med att spela till dans är att feedbacken ofta kommer direkt från dansares håll. Får jag en kommentar för mitt spel eller val av låt brukar jag lägga det på minnet. Till skillnad från en konsert, då publiken lämnar lokalen efteråt, kan jag som dansspelman få tydlig respons från deltagarna efter en kurs eller dansspelning. Det faller sig ganska naturligt att de lämnar sina synpunkter till mig personligen. Distansen mellan mig och dem blir inte densamma som på en konsert då jag som musiker "levererar" och publiken är mottagare.

Jag upplever det viktigt att ta konstruktiv kritik på det som jag förberett och övat in, så det kan bli tydligt vad jag behöver tänka på till nästa gång.

4.3 Ska jag beskriva musiken från Dalarnas Lustgård, Dala-Floda, vill jag benämna den som den gladaste traditionen man kan hitta i Dalarna.

Låtarna är trallvänliga, lättsamma och aningen hoppiga i karaktären. Nästintill alla låtar går i dur och polskorna är till största del åttondelspolskor. Det går att hitta riktigt gamla melodier i vissa av polskorna, som har utvecklats på sitt eget vis, t ex genom att en vandringsmelodi i moll spelas i dur i Floda. Den främsta spelmanssläkten var "Tillmännen" med Olof Tillman (1878-1962) i spetsen. Han blev i unga år erkänd som storspelman och var en flitigt anlita dansspelman livet ut. Hans söner förde traditionen vidare till dagens spelmän, som i sin tur har skolat mig in i traditionen. Dala-Flodalåtarna har blivit min nisch de senaste åren och efter att ha spelat dem till dans har jag märkt hur bra "Flopolskor" är som dansmusik.

Dessa låtar fungerar bra att spela solo men jag föredrar att spela låtarna på duo för att få med det härliga kompet, s.k. sekundering, som karaktäriserar musiken. Sekundering är en form av komp som bygger på att spela brutna ackord istället för en klassisk 2:a melodistämman. Det går att sekundera Tillmanlåtar i alla taktarter och det är riktigt roligt. Men att sekundera i polsketakt kräver lite övning.

Min upplevelse är att många nybörjare hittar in i förstegen ganska snabbt när jag spelar Flopolskor. Till skillnad från andra polskor i Västerdalarna är polskorna i Floda symmetriska i rytmen, d v s alla slag i takten är lika långa. Standardtempot är också aningen långsammare.

Att låtarna är så pass melodiosa att det går att tralla med som dansare tror jag också underlättar inlärningsprocessen.

Utmaningen att få till den lätta och busiga karaktären i låtarna ligger i att stråka på rätt sätt. Tittar man i noter går det att se att låtarna inte har någon regelbunden stråkföring.

Vissa låtar har triolkaraktär, då man kan binda stråken som i t ex Jämtpolskor.¹ Det ger en viss karaktär. Medan andra polskor har åttondelskaraktär med antingen mycket bindningar eller brutna stråk.²

Oftast lär jag mig låtarna på gehör och gör sedan min egen tolkning av dem. Det kan hända att när jag tittar i notskrifter är jag inte överens med de utsatta stråken. Letar jag sedan reda på en inspelning låter det lite annorlunda ändå. Och frågar jag någon annan spelman kan hon eller han ha en annan uppfattning.

Söker man efter låtar från Dala-Floda går det att hitta äldre noter i såväl boken *Svenska låtar* av Nils Andersson och ur boken *Från Källorna till havet* av Karl Erik Forsslund. Både noter och dansbeskrivningar finns i boken *Beskrivning av svenska folkdanser*, även kallad "Gröna Boken", som är utgiven av Svenska Folkdansringen. I den sistnämnda finns alla låtar/danser som ingår i den för kanske folkdansare kända, *Huppleken*, beskrivna. Huppleken innefattar ett par olika danser, varav en är en föregångare till dagens polska, som vid dess uppkomst runt 1500-talet hade både en tvåtaktsdel och tretaktsdel. Den dansas även idag, men utanför de mest inbitna danskretsarna är det inte många som känner till traktens låtar eller polskedans. Därmed känns det extra viktigt för mig att aktivt sprida låtarna.

I notböcker står låtarna oftast efter Olof Tillman eller "Tillmännen", vilket syftar på hans söner.

Något som är mindre känt är att Olof Tillman hade en syster som även hon var spelman. Hennes namn var Isakes Kersti och jag har fått ta del av hennes egenskrivna noter som finns bevarade. Det sägs att hon ska ha varit minst lika duktig som brodern Olof. Andra spelmän som lämnat fina låtar efter sig är Urväders Britta, Godspig Kisti, Kastve Per, Matteses Olar för att nämna några.

¹ Jämtpolskor är namnet på en vanlig polsketypp från Jämtland.

² Se notbilagor.

5. Dokumenterade kurser och dansspelningar

Danskurs på Folkmusikkaféet, Göteborg, november 2011

På Folkmusikkaféets danskurser som hålls varje fredag kommer alltid nya människor som vi prova på dans. Den här gången är större delen av deltagarna nybörjare. De flesta unga tjejer, men äldre även kvinnor och män har kommit hit denna kväll för att lära sig grundstegen i polskedans. Jag håller kursen tillsammans med danspedagogen Erik Mägi.

Tillsammans har vi arbetat fram ett upplägg på våra kurser och som vi brukar inleder vi kursen med att jag spelar en låt och deltagarna står i en cirkel runt mig och lyssnar. De som vill får säga något kring vad de tänkte på när de hörde musiken och jag nämner något om låtens ursprung. Därefter blir det "disco" då deltagarna får dansa fritt i rummet, var för sig, för att sedan komma in i en gemensam takt, då Erik visar förstegen och deltagarna provar dem ett tag.

När förstegen satt sig hos deltagarna går vi igenom omfamning, d v s hur man kan hålla om varandra. Sedan gör vi en balansövning, där dansarna får prova att stå tätt ihop två två och gunga fram och tillbaka. Därefter går vi in på omdansningen. Snurren visas först långsamt och alla provar den en och en. Efter ett tag höjer vi tempot och alla får prova göra halvsnurr, först själva, sedan parvis.

Alla får testa både förarens och följarens snurr och sedan får de som vill fördjupa sig i en av rollerna hålla sig kvar i den.

Målet med våra kurser är att deltagarna ska få en inblick i alla stegen. Inte att de måste kunna dansa båda förar- och följargestegen efter 60 minuter, men att de ska känna sig nyfikna att prova båda rollerna och inte göra så stor grej av att byta emellanåt.

Efter kursen får deltagarna ge feedback och då nämner några att vissa låtar var svåra att höra takten på.

Själv upplevde jag att jag spelade taktfast och att jag anpassade mig väldigt mycket den här gången. Kanske för mycket. Tydligheten i att betona första och tredje slaget i takten än mer kan jag ha i åtanke till nästa gång. Två av låtarna hade jag inte spelat offentligt tidigare, men jag kände att det var dags att prova dem på dansgolvet. Just de låtarna gick hem hos deltagarna

I stort upplevde jag att deltagarna var positivt överraskade efteråt, och det värmer mycket.

Min repertoar på kursen bestod av polskor och kringellekar från Dala-Flodatrakten:

Urväders Brittias polska
Rättarns polska från Grangärde
Kringellek, efter Olof Tillman
Godspig Kistis polska
Tillmans A-durpolska
Kringellek i A-dur efter Tillmännen

Danskväll på Schyssta Folkdansklubben, Folkkulturcentrum, Stockholm november 2011

Kvällen går ihop med både fridans och undervisning för den som vill. Somliga har aldrig dansat förut men lär sig under tiden medan jag spelar.

Både unga hbtq-personer är närvarande samt något enstaka äldre par.

Under spelningen upplever jag att jag måste anstränga mig väldigt mycket på vissa av låtarna när det gäller tempo och tydlighet. Och för dem som aldrig tidigare har hört polskemusik väljer jag låtar med omsorg så att de får höra riktigt fina bitar. Efter första danspasset på 45 minuter är jag trött och behöver en paus. Ofta kan jag spela längre utan problem, men ikväll spelar jag två set.

Något jag lägger märke till när jag spelar på Folkkulturcentrum denna kväll, är att jag egentligen kan spela vad jag vill, vilket inger en skön känsla.

Jag får vara min egen DJ så denna kväll blandar jag friskt ur repertoaren.

Då många av dansarna inte har så lång erfarenhet av att dansa polska spelar jag mer av schottisar och valser för att de ska stanna kvar på dansgolvet.

Det är tydligt att många vill leka fram polskan/schottisen/valsen jag spelar. Jag uppfattar att de lyssnar lyhört till mitt spel, t ex applåderar de starkt till vissa låtar och då förstår jag vad de vill att jag spelar. Även om majoriteten av dansarna inte hela tiden anpassar sig till takten eller följer några regler som helst, visar de respekt mot mig som står i mitten, vilket känns bra. Jag är inte bara en bandspelare.

Min repertoar:

Tillmans A-dur

Polska efter Pekkös Per, Bingsjö

Storpolskan från Bingsjö

Kalla Kårar, polska från Bingsjö

Urväders Brittas polska

Envikenvals i Gm

Vals från Hedemora

Gammal Falupolska

Kastve pers polska

Reinländer i A-dur

Schottis av Ola Bäckström

Envikenvals i Dm efter Vilhelm Hedlund

Petter i Alas polska, från Enviken

Blind Mattis leken, polska från Dala-Järna

Träning med Skansens Folkdanslag, Stockholm, november 2011

Skansen har ett eget folkdanslag som repeterar varje måndag och har ett schema med vilka låtar de tränar varje gång. Tio olika danser har jag förberett låtar till, som alla finns i boken *Beskrivning av svenska folkdanser*.

Tillsammans med två andra fiolspelmän ska jag spela till dans i två timmar. Aldrig tidigare har jag spelat med dem så det är lite nervöst. Även om jag har spelat gammeldans förut blir det en annan sak att spela till dans efter noter. Skillnaden nu är även den att jag ska spela till ett folkdanslag som dansar uppställningsdanser. Därmed får spelmännen en annan roll. De är inte längre lika fria i sin roll, utan ska mer agera som bakgrundsmusik.

Min roll under kvällen blir att mestadels spela 2:a stämman, eller kompa.

Därmed har jag rollen som följare i musiken. Det är svårt att hålla koll på turerna, antalet repriser och varv. Eftersom laget går igenom så pass många danser spelas varje dans max två gånger, vilket gör att en ovan musiker inte hinner ta in allt. Det kräver en lyhördhet att kunna anpassa sig snabbt till både musiken och dansen.

Dels att hitta komp/andra stämman att vara flexibel i samtidigt som att vara följsam ihop med de andra spelmännen och dansledaren.

Dansledaren har en ledande roll över musiken; det är hon som ger klartecken för låtens tempo innan musikerna sätter igång och kan då och då beordra musikerna att sluta spela.

Skansen är vana att ha duktiga spelmän, det märks. Medan många andra folkdanslag brottas med låg återväxt och med endast pensionärer som dansspelmän har Skansen unga välutbildade musiker som håller i den musikaliska biten.

Denna situation är väldigt lärorik eftersom jag får uppleva hur det är att vara i en ny kontext, men också i en annan roll. Uppställningsdanser är ju en annan typ av dans som bygger på en koreografi och har inte som funktion att vara socialdans. Därmed min osäkra ställning till hur mycket jag som spelman kan ta för mig i mitt spel.

Det skulle vara roligt att prova detta igen, men rent musikaliskt så är det betydligt roligare att spela polskor än till uppställningsdanser.

Kvällens danser:

Bondkadrilj

Fyrmannadans

Polska från Skaftö

Engelskor från Bohuslän

Oxie kadrilj

Schottis från Idre

Skrälåt

Varsoviene

Hambo

Armbågslek från Evertsberg

Halling

Dansutläring på Queerfest, Kulturhuset i Örebro, december 2011

Jag brukar ta chansen att medverka vid queera kulturarrangemang. Förutom att jag intresserar mig för det konstnärliga ihop med dess budskap uppfattar jag att det finns en efterfrågan på danskurser med queer/queerfeministiskt perspektiv. Denna kväll hålls en stödfest för föreningen Queertopiafestivalen och det är ideella arrangörer som står bakom; RFSL, RFSU, Ungdom mot rasism samt en feministisk förening med anknytning till Örebro universitet som heter Bella.

Tillsammans med dansaren Alexandra Esser håller jag utläring av schottis och polska för ett 20-tal deltagare. Bara någon enstaka har dansat förut och för de flesta är musiken obekant.

Vi börjar med schottisstegen. Jag har förberett låtar med tydlig markering på slagen så att det ska uppfattas var "ettan är". T ex *Schottis från Idre* som är tydlig och rak i pulsen och melodin och som är lätt nynna med i. På slutet väljer jag att spela en reinländer, men i detta fall mer för omväxlings skull. Jag märker att schottisar i shufflerytm är svårare att lära sig dansa till. Jag behöver ta ned tempot, men då är det svårt att spela svängigt och med en riktning.

Till polskeutläringen väljer jag att spela Dala-Flodalåtar; något som verkar gå hem i detta sammanhang. Vi övar mestadels på att gå förstegen och att hitta samspelet att röra sig parvis.

Även om resultatet blir väldigt varierande verkar deltagarna ha fått en positiv upplevelse av musiken och dansen och det är det viktigaste i nybörjarstadiet, enligt mig. Flera nämner det svårt med just polskessnurren, men de verkar inte avskräckta i alla fall.

Själv var jag ganska nervös innan kursens början, eftersom jag anade att de flesta skulle vara nybörjare. Det är svårast att lära ut polska till en grupp där ingen har tidigare erfarenhet. Det är verkligen en utmaning att ta sig an det uppdraget och jag ska ha i åtanke att spela långsamt i större utsträckning och att deltagarna får träna mer på varje moment.

Min repertoar:

Schottis från Idre
Sahanpäri Sottisi av Konsta Jylhä
Svens schottis av Lars Hökpers
Reinländer i A-dur
Schottis av Ola Bäckström
Urväders Brittas Polska
Kastve Pers polska från Björbo
Tillmans A-dur

Dansspelningar-och kurser från juli 2011 till mars 2012.

Mycklebyfestivalen, Orust 9/7, Kurs

Vildrosfestivalen, Horndal 23/7 Dansspelning

Stockholm Pride, Stockholm 4-5/8 Kurs-och dansspelning

Folkmusikfesten i Stjärnsund 6/8 Dansspelning

Queertopiafestivalen, Norberg 19/8 Kurs

Folkmusikfest i Staberg, Falun 26/8 Dansspelning

Falufolk, Falun 28/10 Dansspelning

Folkmusikkaféet, Göteborg 18/11 Kurs

Schyssta Folkdansklubben, Stockholm 25/11 Dansspelning

Skansen, Stockholm, 28/11 Träning med folkdanslaget

Queerfest på Kulturhuset, Örebro 16/12 Kurs

Midvinterstämman, Stjärnsund 28/12 Dansspelning

Brämaregårdens församlingshem, Göteborg 15/1 Dansspelning

Folkmusikkaféet, Gbg 27/1. Dansspelning i samband med min examenskonsert

Systemskapsfestivalen, Örebro 9/3. Kurs

6. Sammanfattning av mina dansspelningar-och kurser

De fyra olika tillfällena jag har dokumenterat visar på hur skiftande det kan vara att spela till dans. I efterhand känner jag att det hade varit spännande att dokumentera alla dansspelningar, men jag valde ut att skriva om de tillfällen som lämnade mest intryck hos mig.

Eftersom varje tillfälle är unikt är det svårt att generalisera hur det ser ut på vissa platser, men några saker har varit utmärkande när jag jämför alla spelställen jag besökt.

Vid mina spelningar i hemtrakten, t ex i Hedemora, förväntas jag spela lokala låtar i större utsträckning. Inte så märkligt egentligen, kan man tycka. Och spelar jag i Falun upplever jag att det är en tillgång att ha kännedom om traktens låtar och kan jag spela dem till dans är det extra statusbringande.

Givetvis är det roligt och skönt att känna sig trygg i lokala sammanhang och jag uppskattar att verka lokalt. I längden skulle det dock bli tråkigt om jag inte skulle utmana mig själv att ta mig utanför min trygga sfär.

Spelar jag i en ny stad där ingen känner till varken mig eller musiken jag spelar blir situationen en annan. Då kan jag egentligen spela vad jag vill, men för att bli ihågkommen är det verkligen bra att ha en egen repertoar.

Tidigare hade jag inte så stora anspråk på vilka låtar jag kunde få i uppdrag att spela. Vanligtvis brukade jag gå efter dansarnas/publikens önskningsar men kunde ibland känna mig osäker på om jag spelade låtarna "rätt". I jämförelse hur jag såg på min roll för några år sedan, då jag ville leva upp till förväntningarna som spelmannen med en stor och bred repertoar, märker jag hur min syn har förändrats.

Idag upplever jag att min strävan efter att hålla min personliga nisch i musiken har blivit än viktigare och i yrket som frilansande musiker ser jag bara fördelar med att vara nischad.

Även min syn på kvalitet i spelet har förändrats efter att jag numera ser dansspelet mer som en inkomstkälla. Omställningen från ideellt arbete till avlönat arbete har inte skett över en dag, utan jag har steg för steg arbetat fram ett sätt att kunna hålla kurser i egen regi.

Könsfördelningen på mina kurser har varit ojämn då majoriteten av deltagarna varit kvinnor. Åldersgrupperna har dock varit väldigt blandade. På mina dansspelningar på festivalerna och stämmorna har det varit en mer jämn könsfördelning.

Rörliga roller i dansandet är betydligt mer vanligt förekommande bland yngre, varav kvinnor i större utsträckning för än att män följer. På större dansgolv och framförallt i större städer blandas rollerna mer.

En tanke som kom till mig under arbetets gång var att jag faktiskt inte har hållit danskurser någonstans i Dalarna. Där har jag bara anlitats som dansspelman. Istället har det varit i städer i andra delar av landet som jag har hållit mina kurser.

Samtidigt har det vid mina dansspelningar hemmavid har det varit få unga besökare som dansar, vilket jag tycker är tråkigt. Det har säkert flera förklaringar, men jag skulle tro att ungas intresse för dansen skulle öka om fler unga pedagoger höll kurser och om rörliga roller-pedagogiken var mer utbredd.

7. Utvärdering och reflektion

Under arbetets gång har det dykt upp en hel del tankar, varav många av dem har lett till nya insikter och funderingar. I denna utvärdering ska jag försöka tydliggöra de frågor och tankar som uppstått på vägen, men till att börja med ska jag besvara mina två frågor jag ställde i arbetets början.

Den första frågan handlade om vad jag kan utveckla i mitt spel genom att spela till dans. Speltekniskt märker jag av en större medvetenhet i hur jag uttrycker mig i musiken. Genom att spela in mig själv har jag fått en större insikt i hur jag kan förbättra mitt spel med små medel, t ex att gå igenom ornament/drillar och stråk var för sig.

Vid nästan alla dansspelningar har jag varit solospelman och då är det också viktigt att ha arbetat mycket med melodispelet. När jag framför de låtar jag har haft på repertoaren under en längre tid känner jag en större musikalisk frihet. Under vintern valde jag att öva in nya låtar, men de behöver jag arbeta mer noggrant med genom egen övning.

Mellan spelningarna har jag tänkt mer och mer på fiolen som min röst istället för något separerat från mig, något som faktiskt hjälper mig att ta mer plats med spelet. Delen av dansspelet som består av kommunikation har varit en bra övning för mig av många anledningar. Jag har tränat på att bli mer lyhörd i spelet och när det handlar om att ta vara på nuet vågar jag i större utsträckning ta impulser från det som händer på dansgolvet. Det är något som i sin tur har minskat nervositeten både före och under spelningarna. Även under mina konserter för sittande publik har jag märkt att jag kan kommunicera mer och bättre med publiken, eller åtminstone har jag fått en större medvetenhet kring musikalisk kommunikation.

Att spela till dans med jämna mellanrum har därmed varit den bästa övningen för mig, och därmed upplever jag att metoden har fungerat.

Den andra frågan handlade om hur jag kan nå fram med mitt folkmusikaliska budskap till fler människor. I dagsläget är det svårt att säga om jag har lyckats, då tonvikten mer har legat på att arbeta långsiktigt med att sprida folkmusiken än att agera trendsättare. Efter besöken på pridefestivaler och queerklubbar runt om i landet har förhoppningsvis fler fått chansen att upptäcka den spännande musiken och härliga dansen som finns inom folkmusiken. Själv ser jag inga problem i att klä en tradition i ny dager och att göra en traditionell dans queer. Både musiken och dansstegen är desamma som innan. För att folkmusik och dans ska vara en levande kultur i framtiden behöver den nå nya forum och grupper i samhället. Bara för att internet existerar och information är mer tillgänglig än någonsin tidigare betyder det inte att kulturen når alla för det.

Mycket verksamhet inom svensk folkmusik sker på ideell basis, där både spelmän, dansare och pedagoger arrangerar såväl konserter som danskvällar och kurser på sin fritid. Den verksamheten kan verkligen vara avgörande för att det finns folkmusikarrangemang i en stad, men det innebär också att både tiden och de ekonomiska resurserna till att nå ut med verksamheten är begränsad. Jag tror att det är fullt möjligt att låta genren växa om fler arbetar aktivt för att höja statusen på både dansspel och socialdans.

Kanske behöver också bilden av folklig dans förnyas?

Att jag har valt att kalla mina kurser för queer har varit en medveten strategi för att nå ut i mediebruset och vem vet, kanske kommer queerpolska ersättas av ett annat ord i framtiden? Mitt syfte har därmed inte varit att göra politik av det hela. Folkmusiken är för mig opolitisk och det vill jag att den ska fortsätta vara.

Responsen har varit bra överlag där jag har hållit kurserna, vilket gör att det känns meningsfullt att fortsätta. Med dansgolvet som utgångspunkt är det fullt möjligt att arbeta praktiskt med en queer idé, som inkluderar alla. Att göra kön mindre viktigt och istället fokusera på dansglädjen kan inte vara fel. Dessutom är jag övertygad om att det blir roligare att dansa om man som dansare kan alla stegen, d v s hela dansen istället för halva.

Jag har mött kursdeltagare som tidigare har haft komplex eller rädsla för att dansa men som känner en större frihet på dansgolvet när de får dansa med vem de vill. Då normen säger att vem som helst kan bjuda upp, att det är okej att tacka nej och att besökaren kan dyka upp själv till en kurs eftersom alla uppmanas till att dansa med alla. Att dansen kan uppfylla en massa olika behov inom oss såsom glädje, lek, attraktion och gemenskap.

Under det gångna året har jag mött journalister från radio och tidningar som efter att jag har kontaktat dem med pressmaterial ställer frågan vad "pålska" är för något, eller "polka", som en del blandar ihop det med. Samt om det är viktigt att bära folkdräkt. Det visar på en utbredd okunskap kring vad folklig dans är och ibland även en ovilja från journalisters håll att sätta sig in i dagens folkmusik-och danskultur. Det har hänt att jag har fått naiva frågor som grundar sig på att folkdans är något gammalmodigt men samtidigt klämkäckt och kul. Min möjlighet att påverka hur media väljer att skildra folkdans är mycket liten, men jag strävar efter att synliggöra polskedans som ett värdefullt kulturarv som har en given plats i dagens samhälle och kultur.

Och det är inte förgäves. Jag har märkt av att alltför få får upp ögonen för dansen, och det är framförallt när ordet queer finns med som det väcker uppseende och nyfikenhet i media. Ett exempel är Dagens Nyheter, som beskrev mina danskurser som "Gammeldans med glam" i en artikel i samband med Stockholm Pride 2011. Huruvida just mina danskurser skulle vara glammiga får DN stå för.

Riksförbundet för Sexuell Uppllysning, RFSU, publicerade i september 2011 ett reportage om queerdans i sin tidning *Ottar* där min kollega Erik Mägi intervjuas om Queerpolska. Där beskrivs den queera dansen istället som en smygande revolution.

I framtiden vill jag fortsätta med att hålla kurser och hitta fler samarbetspartners i form av spelmän, musiker, dansare och arrangörer. Även om spelmansmusiken får stort utrymme i mitt eget musicerande hoppas jag att jag kan arbeta professionellt med den i nya former. Styrkan med svensk folkmusik-och dans är att den både är scenisk och funktionell och jag skulle gärna arbeta i båda formerna.

Spelmansmusiken för mig är en ytterst modern konstform och det är spännande att se den i så olika kulturella kontexter. Från lokala scener på bruksorter och småstäder till internationella evenemang i storstäder. Eller som exemplet Kärrgruvan, en gruvort i Västmanlands bergslagslag, där den internationella Queertopiafestivalen äger rum. Därifrån har jag ett starkt minne från i somras då jag befann mig i ett maskinhus från 1800-talet, spelandes polskor från en ännu äldre tid inför en skara unga queeraktivister från hela världen.

Vilken roll dansspelet skulle få i mitt liv kunde jag aldrig föreställa mig vid min första danskurs på Folkets hus i Säter ihop med Pålens Bengt. Idag är jag dock väldigt glad över att ha fått tagit del av hans engagemang och hoppas att polskan inbjuder till dansglädje på fler dansgolv i framtiden.

8. Referenser

Tryckta källor:

Beskrivning av svenska folkdanser, utgiven av Svenska Folkdansringen, f.d Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur. Åhlén & Åkerlund, 1964

Folkmusiken i Sverige av Bo Isaksson. ICA-förlaget AB, 1979

Vad är Queer av Fanny Ambjörnsson. Natur och Kultur, 2008

Större svängrum på dansgolven av Fatima Grönblad. Artikel publicerad på tidningen Ottars hemsida ottar.se 2011-08-24

Inspelningar:

Tillmanlåtar- Lars Hökpers & Matts Arnberg med Sven & Sören Roos.
CD utgiven på GIGA Folkmusik HB, 1993